

Dubbelblind

EDWARD ST AUBYN

DUBBELBLIND

Vertaald door Nicolette Hoekmeijer

2021 Prometheus Amsterdam

Voor Sara

De vertaalster ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Double Blind*

© 2021 Edward St Aubyn

© 2021 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Nicolette Hoekmeijer

Omslagontwerp Annabel Keijzer

Foto omslag plainpicture/Spitta + Hellwig

Foto auteur Timothy Allen

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4709 9

DEEL EEN

1

Francis dook in het wilgenbos dat was opgekomen op het land naast zijn cottage, duwde waar nodig de buigzame takken opzij en zigzagde er waar mogelijk tussendoor. Toen de glibberige modder van het pad plaatsmaakte voor een stevigere ondergrond tussen de bomen, ontspande zijn pas en verruimde zijn blik, kon hij genieten van de oktoberlucht, al wat koeler maar nog altijd zacht; de geur van beginnende zwammen en vochtig mos; het uitdagende rood en het lethargische geel van rottende bladeren, en de krassende kraaien in een nabijgelegen weiland. Hij voelde het leven om hem heen en het leven binnen in hem overvloeien, soms in een kluwen van zintuiglijke gewaarwordingen – als hij de tak aanraakte, raakte de tak ook hem aan –, soms in vergelijkingen en gelijkenissen en soms, aan de randen van zijn bewustzijn, als een stelsel van ondergrondse stroompjes, of als het bleke net van wortels onder zijn voeten, gekend zonder te worden gezien. Hij voelde dat deze versmelting van wederzijds leven, hoe lastig ook om te bevatten, de diepere achtergrond vormde van alle scherp afgebakende details die zijn aandacht probeerden op te eisen, zoals het roodborstje dat heel even vlak voor hem op de grond had gezeten

en waarvan hij de minieme, abrupte bewegingen van het nekje had nagedaan, en dat hem vervolgens de lussen had doen volgen van zijn neerwaartse vlucht tussen de bomen door, tot aan het geritsel toen het neerstreek tussen de bladeren. Elke vorm van leven bracht zijn eigen ervaring mee de wereld in; soms overlaptten ze elkaar, zoals bij de pop van de grote weerschijnvlinder, die hij afgelopen mei aan een van de wilgentakken had zien hangen; soms liepen ze kortstondig in elkaar over, zoals bij het roodborstje dat een paar tellen geleden even op een soortgelijke tak had gezeten, en soms waren ze volkomen van elkaar geïsoleerd, zoals een streep bacteriën verscholen in een Antarctische rots, maar nog wel genesteld in een nis van huilende wind en eeuwige vorst.

Later die dag zou Olivia voor het eerst bij hem thuis komen. Het was een stoutmoedige stap voor twee mensen die elkaar nog maar nauwelijks kenden, maar geen van beiden hadden ze het afgelopen weekend willen besluiten met vage beloften om elkaar terug te zien in een toekomst van afbrokkelend enthousiasme en toenemende schroom. Tijdens de conferentie in Oxford leek er sprake van een soort onderaardse aantrekkingskracht die hen verbond nog voordat ze aan elkaar waren voorgesteld. Ze hadden eerder een gevoel van herkenning dan van ontdekking. Olivia was zonder meer aantrekkelijk, haar donkere haar maakte haar lichtblauwe ogen natuurlijk nog sprekender, maar wat hem vooral had getroffen was hoe helder die ogen waren. Hij had het gevoel dat zij iemand was die niet alleen zijn blik vasthield ver voorbij de verflauwende glimlachjes van de sociale wenselijkheid, zoals bij hun eerste ontmoeting, maar ook iemand die niet zou wegstijven van een verontrustende gebeurtenis of een ongemakkelijk gegeven. Het was een soort morele verleiding die haar fysieke aantrekkingskracht iets onontkoombaar verleende. Ze hadden maar een nacht samen doorgebracht, maar die nacht had de tastende intensiteit gehad van een liefdesrelatie, in plaats van de geoefende overgave van hedonisme.

Hoe zou zij deze wandeling ervaren? Zou ze, net als hij, het gevoel

hebben deel uit te maken van een web van levende ervaringen? Francis vroeg zich onwillekeurig af in hoeverre Olivia's relatie met de natuurlijke wereld stand had gehouden tijdens haar opleiding tot bioloog. Biologie bestond voor een groot deel uit het doden van dieren, tijdens of na de proeven die op ze werden uitgevoerd, het was een opleiding die schreeuwde om dissociatie van de rest van de natuur. Het was nooit een goed moment geweest om een 'modelorganisme' te zijn, een fruitvliegje, een muis, een hond, een rat, een kat, een resusaapje of een chimpansee. In de eerste jaren van zijn studie had hij zo veel vivisecties en ontledingën gedaan en zo veel laboratoriumdieren opzettelijk geïnfecteerd dat hij zich zo snel mogelijk had gespecialiseerd in plantkunde. Waarom moest elke generatie biologiestudenten de poten van levende kikkers amputeren en het kloppende hart van gekruisigde dieren bekijken, alsof ze zich wilden aansluiten bij een brute bende waarvoor de rite de passage bestond uit het plegen van een willekeurige moord? Op het hoogtepunt van zijn verzet tegen deze traditie was hij gestuit op een opmerking van Wittgenstein, niet per se heel mooi geformuleerd, maar wel een opmerking die destijds hard binnenkwam omdat ze precies zijn ongemak verwoordde over de manier van lesgeven: 'Het fysiologische leven is natuurlijk niet het "Leven". Net zomin als het psychologische leven. Het leven is de wereld.' Hij mocht dan nooit zijn bul hebben gehaald als moordzuchtig bioloog, maar hij bleef een natuurwetenschapper, die het laatste zinnenetje van die drie zo goed mogelijk ter harte nam. Het was geen slechte traditie om natuurwetenschapper te zijn; voor het neodarwinisme was er tenslotte het darwinisme geweest en voor het darwinisme was er Darwin zelf geweest, een man die schreef over wormen en gedetailleerde observaties van levende wezens en die zich aansloot bij verenigingen van duivenhouders en tuinierde en correspondeerde met andere natuurwetenschappers, zonder hun bevindingen af te doen als 'voornamelijk anekdotisch'.

Francis bleef staan. Na acht jaar op Howorth had hij de padden-

stoelen leren kennen die overal op het landgoed groeiden, had hij geleerd in welke bossen hij reuzenbovisten zou kunnen plukken, of *porcini* voor bij de lunch, en hij wist ook op welke weiden of graslanden het tere en bescheiden ogende puntig kaalkopje zijn psilocybine verborgen hield, als juwelen die in de voering van de voddige jas van een vluchteling waren genaaid. En nu was hij bijna op een cantharel gaan staan. Het bewijs dat er zich onder zijn voeten een vitaal mycorrhizaal netwerk bevond, het resultaat van een symbiotische verbintenis tussen de zwammen, die voedingsstoffen uit de aarde haalden, en de wortels van deze jonge bomen. In sommige ecosystemen werden voedingsstoffen overgeheveld van planten die gedijden naar planten die het moeilijk hadden, maar in principe had het hele netwerk veel meer tijd nodig om tot stand te komen. Het was spannend om te zien dat het verwilderingsexperiment op het land rondom zijn cottage nieuwe kennis opleverde. Tien jaar terug was het de eigenaren van het landgoed opgevallen dat steeds meer oude eiken op Howorth ziek werden en stierven; ze verloren hun kracht en her en der staken kale takken als geweien door het bladerdak. Ze haalden er een specialist bij die zei dat de eiken doodgingen door het constante ploegen waarbij de wortels werden omgewoeld en door alle pesticiden en kunstmest die over de grond werden uitgestrooid. Bomen die de vraag hadden doorstaan van scheepsbouwers, de industriële revolutie en de houtquota van de Tweede Wereldoorlog, werden genekt door verbeterde landbouwmethoden. George en Emma hadden het radicale besluit genomen om te stoppen met intensieve landbouw en op hun hele landgoed over te gaan op het herstellen van de natuur. De monocultuur van graan maakte plaats voor edelherten en damherten, Tamworthvarkens, Engelse Longhornrunderen en een kudde exmoorpony's, ter vervanging van de dieren die in het verleden door Engeland zwierven – oerossen, tarpans en wilde zwijnen – in een landschap dat geleidelijk veranderde in een soort Engelse savanne van open grasland met her en der bomen en struiken.

Francis was twee jaar na de aftrap van het verwilderingsproject naar Howorth gekomen en had tot taak de aanwas van diersoorten in kaart te brengen en bezoekers rond te leiden op het landgoed. Hij woonde op een plek die steeds rijker werd, waar het wemelde van de nachtegalen en de tortelduiven, een plek die bepaalde diersoorten zou kunnen behoeden voor uitsterven en waar wetenschappelijke kennis werd vergaard. Zo had de grote weerschijnvlinder, die hij ergens midden in het open grasland verankerd had gezien aan een wilgentak, de gangbare opvatting onderuitgehaald dat hij een bosvlinder was. Door de landbouw was domweg de geïsoleerde wilg verdwenen voordat in wetenschappelijke verslagen de observaties werden genoteerd. In de tijd van de landbouw was er op het hele landgoed één meertje geweest met helder water – minder vervuild door nitraatstroompjes dan de rest – en daar had de zeldzame waterviolier een voorspoedig en stil bestaan geleid. Inmiddels had de violier zich verspreid naar andere meertjes en rondom al die meertjes was ook een stelsel van ‘sleuven’ ontstaan – ondiepe geultjes om regen op te vangen. Francis had wel eens aan het begin van de zomer, voordat die sleuven opdroogden, dieren zien staan bij deze kortstondige drinkplaatsen, in een dichtheid die eerder Afrikaans aandeed dan Engels; herten en runderen die dronken, eenden en waterhoentjes die zwommen, zwaluwen en libellen die door de lucht scheerden, en veldleeuweriken die met hun doordringende getjilp het gekrakeel overstemden van alle andere vogels die in de lucht boven het water en het riet dansten.

Het vlakke terrein rondom Howorth, met de zware kleigrond, gelegen in een van de dichtbevolktste delen van het land, was zo anders dan het dorp in Somerset waar Francis was opgegroeid, aan de rand van de Quantock Hills, Englands eerste zogeheten Designated Area of Outstanding Natural Beauty. In het dorp stond een huis waar Coleridge een aantal jaar had gewoond. Een kleine vijftig kilometer verderop, in Exmoor, stond Ash Farm, waar hij aan ‘Kubla Khan’ had

geschreven totdat hij werd gestoord door ‘iemand uit Porlock’ – een kustplaatsje waar Francis als kind vaak was geweest en dan het hele strand had afgespeurd op zoek naar de vandaal die de arme Coleridge zo in de weg had gezeten. Francis’ vader had ervan gedroomd dierenarts te worden, maar er was niet genoeg geld geweest om zijn opleiding te voltooien, dus was hij gaan werken bij de Taunton-tak van Lloyds, waar zijn ouders leningen hadden uitstaan voor hun kleine zuivelboerderij. Het was bedoeld als tijdelijke betrekking, maar met de hypotheek en de kosten van een opgroeiend kind was het er nooit van gekomen om terug te keren naar zijn roeping en zodoende was hij zijn leven lang tegen wil en dank bankier geweest, gespecialiseerd in landbouwleningen. Dat laatste bood hem tenminste nog de gelegenheid klanten op het platteland te bezoeken die de betrokken en ter zake kundige blik waarmee hij naar de schapen en het rundvee keek, wel konden waarderen.

Het huis uit Francis’ kindertijd was rijk geweest aan dieren: de ongekend intelligente schaareshond, Balthazar; een bak vol tropische vissen; een schildpad die op zijn dooie gemak de tuin verkende en een nerveuze albinorat, Alphonso, die de dood vond door gulzig op een elektriciteitskabel te knabbelen. Zonder schapen om in het gareel te houden, probeerde Balthazar de kippen van Francis’ moeder bijeen te drijven, totdat zij uiteindelijk aan Francis’ vader vroeg er een hek tussen te zetten. Hoewel Francis pas zes was, mocht hij helpen.

Zijn vader hanteerde de hamer met ongekende felheid en de vreemde sfeer joeg Francis angst aan. Na een paar wilde klappen bood Francis’ vader zijn excuses aan, legde uit dat de bank een boerderij had geveild van een familie die hij al zijn hele leven kende: ze hadden alles op alles gezet om de boerderij te behouden en hij voelde zich schuldig dat hij hen niet had weten te beschermen. ‘Laten we het hek opmeten,’ zei hij, op rustiger toon; ‘jij mag het ijzerdraad knippen.’ Zondagavond was de klus geklaard: wilgentakken, verbonden door drie rijen glimmend ijzerdraad, om de achterkant van de tuin. Aan-

vankelijk leek het allemaal tamelijk strak en nieuw, maar in de lente zag Francis de kale takken, waarvan hij had gedacht dat het oud timmerhout was, weer tot leven komen; ze kregen knoppen en groeiden uit tot wilgenbomen. Deze vroege ervaring met regeneratie was bepalend voor zijn verbeelding en verbond het landschap van Howorth met zijn eigen diepste verleden, waardoor de verschillen tussen zijn huidige thuis en het thuis van zijn kinderjaren minder belangrijk leken dan de gedeelde regeneratieve kracht.

Hij maakte, net als Olivia, deel uit van een generatie die het gevoel had ter wereld te zijn gekomen op een planeet die onherstelbaar was beschadigd door menselijke hebzucht en onwetendheid. De vorige generatie mocht dan in de ban zijn geweest van het vooruitzicht van nucleaire verwoesting, maar voor Francis, die pas vijf was toen de Berlijnse Muur viel, was het duidelijk dat er geen oorlog nodig was om de biosfeer te verwoesten; men hoefde alleen maar op de oude voet door te gaan. In zijn eerste gesprek met Olivia, tijdens de megafaunaconferentie, wellicht al opgetogen door hun ontmoeting maar nog niet zover om dat direct te laten blijken, viel hem op dat ze opmerkelijk opgewekt praatten over de onvermijdelijke dood van de natuur, haast alsof ze wedijverden. Ze waren het erover eens dat het Antropoceen eerder de ondergang dan de overwinning markeerde van de onbezonnen protagonist; of liever gezegd, dat beide elementen vervat zouden zijn in een enkele gebeurtenis, als een projectontwikkelaar die het lint doorknipt van een hoog oprijzende wolkenkrabber die zijn naam draagt, om enkele tellen later te worden bedolven onder een tsunami van puin en gruis. Hij vertelde Olivia dat de ecologische doem tijdens zijn adolescentie soms zo zwaar op hem had gedrukt dat hij gebukt was gegaan onder misantropie en wanhoop. Toen hij las dat het leven in zee met dertig procent zou afnemen door de verzuring van de oceanen ten gevolge van de absorptie van een overdaad aan CO₂, riep de enormiteit van die ramp een gevoel van onmacht op dat minstens zo intens was als het gevoel van afgrijzen.

Als iedere soldaat die in een oorlog sneuvelt het verdient dat zijn naam in een monument wordt gebeiteld, vond hij, dan verdiende een hele soort die was uitgevaagd door de jacht of door verwoesting van de habitat, het ook dat zijn naam werd vastgelegd. Na het kijken naar bedreigde diersoorten in gevangenschap zou een Hall of Extinction een waardige en natuurlijke afsluiter zijn van een dagje dierentuin. Als vroege twintiger vond hij de remedie tegen dat afgrijzen in het uitvoeren van clandestiene operaties samen met andere ecostrijders, zoals in het holst van de nacht bevers vrijlaten in rivieren in Devon. Soms werden de opwinding en het gevoel van kameraadschap naar de achtergrond gedrongen door de kwade aanname dat de rest van de wereldbevolking bestond uit 'zombieconsumenten' voor wie de natuur weinig meer betekende dan een mogelijkheid om te recreëren, een deugdzaam alternatief voor televisiekijken op een stralende middag. Naar Francis' idee was existentiële ecologische angst min of meer universeel, maar wisten de meeste mensen niet goed wat ze ermee aan moesten, behalve dag en nacht eten en drinken vanuit een gewetensvol verlangen zo veel mogelijk gerecyclede tassen te vullen.

Toen hij naar Howorth verhuisde om een bijdrage te leveren aan het verwilderingsproject, merkte hij dat hij veranderde door de verandering die om hem heen plaatsvond. De paradox om een landschap te dwingen te verwilderen was geen paradox meer in het Antropoceen, waarin de mens niet langer meeging in het ritme van de natuur maar de natuur juist werd gedwongen de favoriete narratieven van de mens te volgen. Na te zijn verstoten uit het paradijs kon de wildernis verlossing vinden in nationale parken en beschermde natuurgebieden. Het was te laat om de natuur nog zichzelf te laten zijn, maar wat wel kon was haar op wettige grondslag behoeden voor uitbuiting, voorkomen dat ze werd beschouwd als gebruiksartikel door haar, als plek van 'Outstanding Natural Beauty', zoals de Quantock Hills, iets van de glans te verlenen van een kunstwerk dat zichzelf niet hoeft te rechtvaardigen. Het verloren paradijs werd natuurlijk niet gekenmerkt

door bloedeloze harmonie, maar door zelfregulerende overvloed en predatie, totdat de vernietigende voordelen van de machine in handen waren gevallen van één enkele soort. De trekduif, ooit een van de meest veelvoorkomende vogels van Noord-Amerika, of misschien wel van de hele wereld – in 1866 was er nog een zwerm gesignaleerd van anderhalve kilometer breed en een kleine vijfhonderd kilometer lang, bestaande uit drieënhalf miljard vogels –, was in 1914 uitgestorven, zonder tussenkomst van een asteroïde of ijstijd.

In het Yellowstone National Park had de herintroductie van de wolf gezorgd voor een nieuw evenwicht in het hele ecosysteem, doordat hij grazende kudden uit elkaar dreef en elanden wegghield van hun favoriete graslanden, wat leidde tot de terugkeer van espenbomen en populieren, en tot een toename van het aantal adelaars en raven, die zich konden voeden met de karkassen van de wolvenprooien, enzovoort: een ‘trofische cascade’ die het verdwijnen van de wolf corrigeerde, waar de parkbeheerder aanvankelijk achter had gestaan. Voorstanders van gecontroleerde verwildering bepleitten de herintroductie van de wolf en de lynx in Schotland, maar waren daarbij gestuit op weerstand van veeboeren en jachthouders. In plaats daarvan moesten er jaarlijks honderdduizend herten worden afgeschoten om de overbegrazing tegen te gaan die voorkwam dat het bos zich herstelde.

Verwildering was geen fantasie over de terugkeer naar een oerlandschap, ontdaan van verkeer en bevolkt door uitgestorven diersoorten, maar een poging om de dynamiek te doorgronden van een landschap waarin niet wordt ingegrepen, en die dynamiek terug te brengen in de wereld van nu. Een van de redenen dat Francis naar de conferentie was gegaan, was dat hij zich wilde verdiepen in de historische vraag hoe ecosystemen in het verleden een evenwicht hadden bereikt. Was Engeland een vrijwel ongeschonden bosgebied geweest vóór de dominante invloed van de mensheid met haar vraag naar brandstof, bouw materiaal en landbouwgrond, of had de megafauna het ontstaan van dichte bebossing verhinderd door bomen omver te

lopen en te vertrappen, terwijl de kleinere zoogdieren de boomgroei belemmerden door de bast te beschadigen en de jonge boompjes te eten? Al was Francis nog zo gefascineerd door de strijdige visies op de oude wildernis die op de conferentie werden gepresenteerd, hij merkte al snel dat Olivia hem nog meer fascineerde. Op de tweede dag maakten ze zich los van een discussiegroepje dat het leven en de omgevingseffecten in kaart probeerde te brengen van de grote grondluisaard voordat die werd uitgeroeid door inheemse Amerikanen – of moordzuchtige nieuwkomers, gezien vanuit het perspectief van de grote grondluisaard – en in plaats daarvan begonnen ze over wat ze voor elkaar voelden. Toen hij zich de volgende dag liet bijpraten, hoorde Francis tot zijn opluchting dat de conferentie in het voordeel was uitgevallen van het soort landschap dat nu op Howorth begon te ontstaan.

Francis' gedachten werden onderbroken door een aanzwellende reeks korte krasgeluiden. Hij draaide zich net op tijd om en zag tientallen roeken opstijgen uit de heen en weer schuddende takken van een boom. Het deed hem denken aan de inktdruppels die uit zijn vulpen waren gespat toen die tijdens zijn laatste examen door de lucht was gevlogen. Destijds had het geleken alsof de hele scène zich afspeelde in slow motion – zo'n beetje in het tempo van die fladderende en cirkelende roeken in de verte – omdat hij was verlamd door de angst dat zijn pen precies op de punt zou vallen tijdens het allerbelangrijkste examen van zijn leven. Het was een vreemde, maar ook intieme associatie, die duidelijk maakte dat zijn verbeelding en zijn geheugen hun eigen verbanden legden, gepaard aan de rondleiding die hij dwangmatig voor Olivia leek uit te stippelen.

Over een paar uur zou haar trein arriveren en het werd tijd om naar huis te gaan en het bed te verschonen en de laatste spullen voor het eten in huis te halen. Hij was bij de onverharde weg gekomen die ooit door veehandelaren was gebruikt om schapen en koeien van de South Downs naar Londen te transporteren, voor de verkoop en de

slacht. Die kon nu als korte weg naar huis dienen, de rechte zijde van de halve cirkel die hij had gelopen. Hij zette er flink de pas in, in de middagzon, zijn verlangen naar hereniging ongemakkelijk vermengd met het gevoel dat hij Olivia nauwelijks kende, en met de spanning van alle specifieke eerste keren: zij voor het eerst bij hem thuis, hij die voor het eerst voor haar kookte, voor het eerst de nagenoeg onbetaalbare wijn kocht die de plaatselijke slijter aanraadde. En dan was er nog de mogelijke teleurstelling die om al die eerste keren heen hing. Francis bleef even staan, riep zijn zorgelijkheid een halt toe, nam de omgeving in zich op en barstte in lachen uit, realiseerde zich dat alles perfect was zoals het was en dat speculaties het er niet beter op zouden maken.